

10 Λεξικογραφικά και νομικά ζητήματα που ανακύπτουν κατά τη σύνταξη δίγλωσσων λεξικών νομικής ορολογίας

Μιχάλης Πολίτης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Έχοντας υπόψη την κείμενη νομοθεσία που προστατεύει τα δικαιώματα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα, προβήκαμε σε συγκριτική προσέγγιση δύο σύγχρονων γαλλοελληνικών λεξικών νομικών όρων (*Γαλλο-ελληνικό και ελληνο-γαλλικό λεξικό νομικών όρων* των Εκδόσεων της Νομικής Βιβλιοθήκης και το *Γαλλοελληνικό λεξικό νομικών όρων και εκφράσεων* του Πέτρου Μάλιακα), με σκοπό να διερευνήσουμε αν στην προκειμένη περίπτωση τίθεται ζήτημα λογοκλοπής. Από τη μελέτη της σχετικής νομοθεσίας προέκυψε ότι ένα λεξικό προστατεύεται βάσει του δικαιώματος του δημιουργού, αλλά η παρεχόμενη προστασία περιορίζεται στη δομή του λεξικού και δεν εκτείνεται στο περιεχόμενό της, το οποίο προστατεύεται μόνο εφόσον καταδεικνύεται ουσιώδης ποιοτική ή ποσοτική επένδυση. Από τη συγκριτική ανάλυση των δύο λεξικών δεν προέκυψαν στοιχεία που να τεκμηριώνουν ουσιαστική παραβίαση των διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας, καθώς υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές σε επίπεδο στόχευσης και σχεδιασμού τους, παρότι οι συντάκτες τους άντλησαν υλικό λίγο πολύ από τις ίδιες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές.

Lexicographical and legal issues that arise when compiling bilingual dictionaries of legal terminology

Michel Politis

ABSTRACT

Taking into account the current legislation that protects copyright and related rights, we proceeded to a comparative approach of two modern French-Greek legal terms dictionaries (French-Greek and Greek-French legal terms dictionary of the Publications of the Law Library, and the French-Greek dictionary of legal terms and expressions of Petros Maliakas), in order to investigate whether in this case there is a question of plagiarism. The study of the relevant legislation showed that a dictionary is protected under copyright, but the protection provided is limited to the structure of the dictionary and does not extend to its content, which is protected only if a substantial qualitative or quantitative investment is demonstrated. The comparative analysis of the two dictionaries did not reveal any evidence of a substantial violation of the provisions of the current legislation, as there are significant differences at their level of targeting and design, although their authors drew material from more or less the same primary and secondary sources.

0 Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας μας προτιθέμεθα να προβούμε σε συγκριτική προσέγγιση δύο σύγχρονων γαλλοελληνικών λεξικών νομικών όρων (*Γαλλο-ελληνικό και ελληνο-γαλλικό λεξικό νομικών όρων* των Εκδόσεων της Νομικής Βιβλιοθήκης και το *Γαλλοελληνικό λεξικό νομικών όρων και εκφράσεων* του Πέτρου Μάλιακα), με σκοπό να αναδείξουμε ότι παρά τις όποιες καταρχήν ομοιότητές τους ως προς το περιεχόμενό τους, αυτές δεν συνιστούν απαραίτητα προσβολή πνευματικών ή συγγενικών δικαιωμάτων των παραγωγών τους, ακόμη κι αν υπάρχουν αναπόφευκτα μεταξύ τους αρκετές ομοιότητες. Για να στηρίξουμε τη θέση μας προτιθέμεθα να προβούμε διαδοχικώς σε συνοπτική παρουσίαση του νομικού πλαισίου που διέπει τη δημιουργία βάσεων δεδομένων και δη λεξικών, ζητημάτων που άπτονται του λεξικογραφικού σχεδιασμού των υπό εξέταση λεξικών, του τρόπου με τον οποίο έγινε η επιλογή των λημμάτων τους και, τέλος, μέσω συγκριτικής ανάλυσης της εσωτερικής δομής των λημμάτων, θα αναδείξουμε ότι υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές, οι οποίες οφείλονται στις διαφορετικές στρατηγικές προσεγγίσεις των συντακτών.

1 Το νομικό πλαίσιο

Όπως αναφέρει και η Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη το 2004, το νομικό πλαίσιο που διέπει την προστασία των λεξικών είναι αυτό που διέπει την προστασία των πάσης φύσεως βάσεων δεδομένων. Βασικό κείμενο αναφοράς αποτελεί η οδηγία 96/9/ΕΟΚ, σύμφωνα με την οποία «ως βάση δεδομένων νοείται η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή κατ' άλλον τρόπο». Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 3 της οδηγίας οι βάσεις δεδομένων, λόγω της επιλογής ή της διευθέτησης του περιεχομένου τους, αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα τα οποία προστατεύονται ως τέτοια βάσει του δικαιώματος του δημιουργού, η παρεχόμενη προστασία περιορίζεται στην ίδια τη βάση και δεν εκτείνεται στο περιεχόμενό της.

Επομένως, στην περίπτωση λεξικού νομικών όρων ο δημιουργός του διαθέτει δικαιώματα δημιουργού μόνο επί της δομής του λεξικού κι όχι επί των όρων και των συμφράσεων που θα επιλέξει, καθώς το υλικό αυτό είναι λίγο πολύ δεδομένο κι εντοπίζεται σε δημόσια έγγραφα επί των οποίων ουδείς έχει δικαίωμα να διεκδικήσει πνευματικά δικαιώματα.

Θα μπορούσε να τεθεί ζήτημα προστασίας συγγενικών δικαιωμάτων βάσει του άρθρου 7 της ανωτέρω οδηγίας, το οποίο προβλέπει δικαίωμα προστασίας ειδικής φύσης («συγγενικό δικαίωμα») σε περίπτωση που η απόκτηση, ο έλεγχος ή η παρουσίαση του περιεχομένου της βάσης καταδεικνύουν ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση. Η παραγωγή ενός

λεξικού αποτελεί αναμφισβήτητα «επένδυση», καθώς απαιτεί διάθεση αρκετού χρόνου και χρήματος. Πώς όμως μπορεί να θεωρηθεί «ουσιώδης» από ποιοτική ή ποσοτική άποψη η επένδυση αυτή, να αποκτήσει δικαίωμα ειδικής προστασίας και κατά συνέπεια να τίθενται σημαντικοί περιορισμοί στην έκδοση ενός νέου, βελτιωμένου ή πιο λειτουργικού λεξικού από τρίτον; Η απάντηση δεν είναι αυτονόητη. Τι είναι αυτό που θα μας επιτρέψει να χαρακτηρίσουμε τη δημιουργία ενός λεξικού νομικών όρων «ουσιώδη ποσοτική ή ποιοτική επένδυση»; Τι σημαίνει «ποσοτική επένδυση» και μάλιστα «ουσιώδης»; Ποιο είναι το όριο πάνω από το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι έχει γίνει «ουσιώδης» ποσοτική επένδυση, αν λάβουμε υπόψη ότι ένα λεξικό δεν παράγεται εκ του μηδενός; Θυμίζουμε ότι στην περίπτωση λεξικού νομικών όρων ο λεξικογράφος καταχωρίζει παγιωμένους όρους και σε περίπτωση διγλωσσού λεξικού παγιωμένες αποδόσεις, υλικό το οποίο εντοπίζει σε άλλα λεξικά, βάσεις ορολογίας καθώς και σε παράλληλα ή/και συγκρίσιμα κείμενα. Κάτι ανάλογο ισχύει για την έννοια της «ουσιώδους ποιοτικής επένδυσης». Τι σημαίνει «ποιοτική επένδυση» και μάλιστα «ουσιώδης», όταν γνωρίζουμε ότι υπάρχουν κι άλλα ομοειδή λεξικά ή βάσεις ορολογίας; Με βάση ποια ποιοτικά κριτήρια θα γίνει η όποια αξιολόγηση και μάλιστα δύο ή περισσότερων ομοειδών (νομικών) λεξικών; Μπορεί ένα δικαστήριο να αξιολογήσει ομοειδή λεξικά και να αποφανθεί, με βάση ποιοτικά κριτήρια, ποιο ή ποια από όλα αποτελούν απότοκο «ουσιώδους ποιοτικής επένδυσης»;

Με βάση τα ανωτέρω, είναι πολύ δύσκολο να τεκμηριωθεί η πραγματοποίηση «ουσιώδους» ποιοτικής ή ποσοτικής επένδυσης κι επομένως η μόνη επιστημονικά έγκυρη κρίση μπορεί να προκύψει από την αντιπαραβολή απτών στοιχείων της δομής τους.

2 Ζητήματα λεξικογραφικού σχεδιασμού των υπό εξέταση λεξικών

Από τη συγκριτική μελέτη των δύο λεξικών μπορούμε να συνάγουμε ότι το επιστημονικό προφίλ και η επαγγελματική σταδιοδρομία των συντακτών των δύο λεξικών πρέπει να έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον σχεδιασμό της σύνταξής τους και κατά συνέπεια στο τελικό αποτέλεσμα. Ο σχεδιασμός του λεξικού του Πέτρου Μάλιακα (Π.Μ.) φαίνεται να είναι απότοκος της μακράς ενασχόλησής του με τη διδασκαλία της νομικής μετάφρασης στο Centre Européen de Formation à la Traduction Professionnelle (CEFTP) του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, ενώ ο σχεδιασμός της συντακτικής ομάδας του λεξικού της Νομικής Βιβλιοθήκης (Ν.Β.) φαίνεται να είναι απότοκος των νομικών σπουδών των μελών της και της ενασχόλησής τους με νομικά επαγγέλματα.

Από τη δομή και το περιεχόμενο του λεξικού του μπορούμε να συνάγουμε ότι ο Π. Μ. πρέπει να είχε θέσει ως στόχο τη δημιουργία ενός λεξικού, το οποίο θα απευθύνεται κατά κύριο λόγο, αλλά όχι αποκλειστικά, σε χρήστες που θα είχαν λίγο-πολύ τις γνώσεις, τις δεξιότητες

αλλά και τις προσδοκίες των σπουδαστών του CEFTP, ήτοι ενήλικες, πιθανώς αποφοίτους του Γαλλικού Ινστιτούτου, που είχαν θέσει ως στόχο να γίνουν επαγγελματίες μεταφραστές. Έτσι εξηγείται κατά τη γνώμη μας η συστηματική παρουσία ορισμών και λοιπών σημασιολογικών και πραγματολογικών πληροφοριών στο λεξικό του, κάτι το οποίο κατά κανόνα λείπει από το λεξικό της Ν.Β..

Αντιθέτως, από τη δομή του λεξικού της Ν.Β. μπορούμε να συνάγουμε ότι οι συντάκτες του θεωρούν δεδομένο ότι οι χρήστες του λεξικού έχουν επαρκείς γνώσεις γαλλικού και ελληνικού δικαίου κι ότι έχουν εξοικείωση με τη χρήση γαλλικών νομικών πηγών, καθώς παραπέμπουν συστηματικά στους τριάντα τρεις γαλλικούς κώδικες νομοθεσίας (κάτι το οποίο σπανίως πράττει ο Π. Μ.). Δηλαδή, το κοινό προς το οποίο απευθύνονται είναι κατά κύριο λόγο γαλλομαθείς νομικοί, οι οποίοι, στο πλαίσιο της εργασίας τους, έχουν ανάγκη από ένα δίγλωσσο βοήθημα για να καλύψουν τα όποια κενά τους στο επίπεδο της ειδικής ορολογίας και φρασεολογίας.

Η συναγωγή των όποιων συμπερασμάτων σχετικών με τον σχεδιασμό και τη μεθοδολογία που υιοθέτησαν οι δημιουργοί των δύο λεξικών προέκυψαν αποκλειστικά από την αναλυτική και συγκριτική μελέτη της δομής τους κι όχι από ειδική αναφορά τους σε προλογικό σημείωμα στη μεθοδολογία που υιοθέτησαν, όπως συμβαίνει σε άλλα λεξικά (γενικά¹ ή νομικά²), κάτι το οποίο θα μας πρόσφερε τη δυνατότητα να κινηθούμε με μεγαλύτερη ασφάλεια στη διαδικασία σύγκρισης των δύο λεξικών.

Λόγω της φύσης των δύο λεξικών, οι συντάκτες τους πρέπει να άντλησαν υλικό λίγο-πολύ από τις ίδιες πηγές, καθώς οι πηγές του δικαίου στα δύο δικαιικά συστήματα είναι δεδομένες. Επίσης, η απόδοση αυτών των όρων στην άλλη γλώσσα είναι λίγο-πολύ παγιωμένη, λόγω της μακρόχρονης σχέσης των δύο λαών και της παραγωγής πλήθους νομικών μεταφράσεων από τη μία στην άλλη γλώσσα. Στη διεθνή βιβλιογραφία του Συγκριτικού Δικαίου, της Ορολογίας και της Μεταφρασιολογίας επισημαίνεται, μάλιστα, ότι είναι σκόπιμη η χρήση των δόκιμων αποδόσεων της ειδικής ορολογίας για να αποφεύγεται το φαινόμενο της πολυτυπίας/πολυμορφίας των όρων. Στην περίπτωση, μάλιστα, της Νομικής Επιστήμης συνιστάται η υιοθέτηση μίας και μόνο απόδοσης για κάθε ξένο όρο, καθώς έτσι εξασφαλίζεται η μονοσημία των όρων και αποφεύγεται η παραγωγή συνωνύμων επιδεκτικών πολλαπλών και διαφορετικών ερμηνειών ανάλογα με τον χρόνο, τον τόπο και το

¹ Ενδεικτικά, στο *Petit Robert* και στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

² Ενδεικτικά, στο *Vocabulaire juridique* του Henri Capitant και στο *Vocabulaire juridique* του Gérard Cornu.

συγκείμενο εντός του οποίου συναντώνται. Μ' αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η αρχή της ασφάλειας δικαίου. Επομένως, η λεκτική σύμπτωση των αποδόσεων της νομικής ορολογίας αποτελεί όχι μόνο κάτι το αναπόφευκτο, αλλά και το επιβεβλημένο. Συνεπώς, η όποια σύμπτωση στην επιλογή των όρων και των αποδόσεών τους στα δύο λεξικά δεν είναι τυχαία, ούτε μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι αποτελούν προϊόν λογοκλοπής. Αντιθέτως, η επιλογή τους και οι αποδόσεις τους επιβάλλονται από τη φύση του επιστημονικού πεδίου από το οποίο αντλούν το προς επεξεργασία υλικό τους.

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι συντάκτες των δύο λεξικών χρησιμοποίησαν τα συντάγματα³ των δύο χωρών, την κωδικοποιημένη νομοθεσία⁴, κείμενα νομολογίας, κείμενα δικονομικού και θεωρητικού χαρακτήρα⁵, καθώς και δημοσιευμένες μεταφράσεις κειμένων που ανήκουν στις ανωτέρω υποπεριπτώσεις. Μπορούμε επομένως να υποθέσουμε ότι οι συντάκτες των δύο λεξικών συμβουλευτήκαν τις διάφορες μεταφράσεις στη γαλλική γλώσσα του ελληνικού Αστικού Κώδικα⁶, μεταφράσεις νόμων ή κωδικοποίησής τους⁷ κ.ά.

3 Επιλογή των λημμάτων – Συγκρότηση λημματολογίου

Η συγκρότηση του λημματολογίου ενός λεξικού αποτελεί κρίσιμη απόφαση της συντακτικής ομάδας διαρκούντος του σχεδιασμού του έργου, καθώς αυτή η ομάδα καλείται να ορίσει τα κριτήρια βάσει των οποίων θα γίνει η επιλογή των λημμάτων. Ένα σημαντικό ζήτημα το

³ Σε ορισμένες περιπτώσεις ο μελετητής των δύο λεξικών διαπιστώνει ότι έχει γίνει χρήση παλαιότερων συνταγματικών κειμένων. Ενδεικτικά, και τα δύο λεξικά συμπεριλαμβάνουν τον όρο «*décree-loi*» (νομοθετικό διάταγμα), όρος ο οποίος εμφανίζεται, όπως επισημαίνει ο Πέτρος Μάλιακας, στα Συντάγματα της 3^{ης} και της 4^{ης} Γαλλικής Δημοκρατίας και ο οποίος στο Σύνταγμα της 5^{ης} Δημοκρατίας έχει αντικατασταθεί από τον όρο «*ordonnance*».

⁴ Οι συντάκτες του λεξικού της Ν.Β., όπως προκύπτει και από τη μελέτη του έργου τους, χρησιμοποίησαν συστηματικά τους κώδικες της γαλλικής νομοθεσίας και παραπέμπουν σ' αυτούς, κάτι το οποίο δεν πράττει το ίδιο συστηματικά ο Π.Μ. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε ότι στα δίγλωσσα λεξικά νομικών όρων δεν συνηθίζεται η παραπομπή σε συγκεκριμένα άρθρα της κείμενης νομοθεσίας, όπως συμβαίνει ενίοτε στα μονόγλωσσα εγκυκλοπαιδικά λεξικά νομικών όρων (π.χ. στο *Vocabulaire juridique* του *Gérard Cornu*).

⁵ Ενίοτε χρησιμοποιούν όρους που ανήκουν σε συγγενή επιστημονικά πεδία. Ενδεικτικά, γίνεται συχνή χρήση όρων της Πολιτειολογίας (π.χ. ο όρος «*régime semi-présidentiel*», ο οποίος εισήχθη στην ορολογία της Πολιτικής Επιστήμης από τον Maurice Duverger, στην προσπάθειά του να ταξινομήσει το πολίτευμα της 5^{ης} Γαλλικής Δημοκρατίας και όσα είχαν εμπνευστεί απ' αυτό).

⁶ Ενδεικτικά: *Code civil hellénique, traduction de l'Institut hellénique de droit international et étranger*, par Pierre Manopoulos, note introductive du Professeur P. Vallindas (Collection de l'Institut français d'Athènes, Série juridique), Athènes, 1956, 411 p.

⁷ Όπως τη μετάφραση στη γαλλική γλώσσα του Καθηγητή Δημήτρη Γκόφα του ελληνικού νόμου περί ανωνύμων εταιριών (Εκδόσεις Σάκκουλα, 1992).

οποίο υποθέτουμε ότι απασχόλησε τους συντάκτες των δύο λεξικών ήταν αυτό της επιλογής τους με βάση το κατά πόσο ανήκουν στη νομική γλώσσα ή όχι⁸. Από την ανάλυση του λημματολογίου προκύπτει ότι οι συντάκτες των δύο λεξικών δεν περιορίστηκαν σε λήμματα που ανήκουν αποκλειστικά στη γλώσσα του δικαίου (ενδεικτικά: *adjudication, adjudicataire, cadastre* κ.ά.), αλλά και σε όρους που συναντώνται και στην κοινή γλώσσα, εντασσόμενοι, όμως, στον νομικό λόγο αποκτούν νομικό σημασιολογικό περιεχόμενο.

Επισημαίνουμε ότι στο λεξικό της Ν.Β. υπάρχουν λήμματα, τα οποία δεν υπάρχουν στο λεξικό του Π.Μ., τα οποία δύνανται να αποκτήσουν νομικό σημασιολογικό περιεχόμενο, όπως: *allonger, amasser, bénévolé, bibliothèque, bief, corriger, culture, cure, exégèse, serrer* κ.ά.. Επίσης, στο λεξικό του Π.Μ. υπάρχουν λήμματα τα οποία δεν υπάρχουν στο λεξικό της Ν.Β. τα οποία υπό όρους αποκτούν νομικό σημασιολογικό περιεχόμενο, όπως: *plage (horaire fixe, horaire mobile), plancher* (κατώτατο όριο), *pluriannuel, pluriel, surabondant, sur quoi*, κ.ά. Τέλος, οι συντάκτες των δύο λεξικών έχουν ενσωματώσει όρους που ανήκουν στην Πολιτική Επιστήμη, οι οποίοι συναντώνται σε νομικά κείμενα όπως: *bicaméral, bicaméralisme, bicéphalisme, bipartisme, démocratie, démocratique, pluralisme, plurinomial, présidentielisme, républicain, technocrate, technocratie* κ.ά.

Από τα προλογικά σημειώματα, την επιλογή του λημματολογίου και από την παράθεση ειδικών σημασιών όρων και εκφράσεων προκύπτει ότι και τα δύο λεξικά βασίζονται κατά

⁸ Όπως προκύπτει από τη διεθνή βιβλιογραφία, η διάκριση μεταξύ νομικής και κοινής γλώσσας δεν είναι πάντοτε εύκολη. Ενδεικτικά:

Ο Henri de Capitant, στον Πρόλογό του *Vocabulaire Juridique* (1936), θέτει το ζήτημα της δυσκολίας διάκρισης μεταξύ της κοινής γλώσσας και της γλώσσας του Δικαίου. Εστιάζοντας στο λεξιλόγιο των νομικών κειμένων, δηλώνει ότι ενώ δεν υπάρχει αμφιβολία για τον νομικό χαρακτήρα των όρων που χαρακτηρίζουν νομικούς θεσμούς, έννοιες και κατηγορίες, δεν ισχύει το ίδιο για άλλες περιπτώσεις λέξεων.

Ο Gérard Cornu (*Vocabulaire juridique*, Association Henri Capitant, Paris, Presses Universitaires de France, 1987), ο οποίος θέτει επίσης το ζήτημα των κριτηρίων βάσει των οποίων γίνεται η διάκριση μεταξύ των νομικών όρων και των λέξεων του γενικού λεξιλογίου, δηλώνει ότι η τυπική ύπαρξη μιας λέξης σε ένα νομικό κείμενο (νόμο, δικαστική απόφαση κ.ά.) δεν είναι ούτε απαραίτητη ούτε επαρκής για τον χαρακτηρισμό μιας λέξης ως νομικού όρου. Αυτό που είναι σημαντικό είναι αυτό που προσδιορίζεται με τη χρήση κάθε λέξης.

Ο Βασίλης Κουτσιβίτης στη διδακτορική του διατριβή (Université Paris III, 1988), στην οποία αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο για να παρουσιάσει τη νομική γλώσσα, επισημαίνει στην υποενότητα « Langue juridique et langue courante » ότι η διάκριση δεν είναι πάντοτε εύκολη καθώς ουσιαστικά πρόκειται για δύο σύνολα τα οποία διαθέτουν κάποια κοινά στοιχεία, ένα σημείο τομής και ίδια χαρακτηριστικά. Αυτές οι ιδιαιτερότητες της νομικής γλώσσας αφορούν στη σημασιολογική οργάνωση, τις μορφοσυντακτικές και τις υφολογικές επιλογές. Επισημαίνει μάλιστα ότι η ύπαρξη κοινών στοιχείων (π.χ. όρων με διαφορετική σημασία ανάλογα με το εάν προσδιορίζουν νομική έννοια ή όχι) δημιουργούν παρεμβολές οι οποίες παράγουν καταστάσεις ατελούς επικοινωνίας.

κύριο λόγο στη γαλλική και την ελληνική έννομη τάξη. Σπανίζει επίσης η παράθεση όρων/σημασιών από άλλα δικαιικά συστήματα και όταν γίνεται, συνήθως γίνεται με έμμεσο τρόπο. Και στα δύο λεξικά συναντάμε ορολογία του αγγλοσαξωνικού δικαίου, αλλά απουσιάζουν βασικοί όροι από την ελβετική, τη βελγική και την καναδική πραγματικότητα.

Στην περίπτωση των ακρωνυμίων διαπιστώνουμε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά στο κατά πόσο πρέπει να αποτελούν διακριτά ή όχι λήμματα. Ο Π.Μ. έχει την τάση να αναδεικνύει την παρουσία τους στη γαλλική νομική γλώσσα, παραθέτοντάς τα αφ' ενός ως διακριτά λήμματα, αφ' ετέρου στο τέλος του λεξικού με τη μορφή παραρτήματος. Οι συντάκτες του λεξικού της Ν.Β., αντιθέτως, αποφεύγουν την επιλογή των ακρωνυμίων ως διακριτών λημμάτων, παρά το ότι η σύγχρονη γαλλική γλώσσα έχει την τάση να ονοματοποιεί ορισμένα ακρωνύμια, προσαρμόζοντας ανάλογα τη γραφή τους (π.χ. Οπυ). Όποτε τα εμφανίζουν ως διακριτά λήμματα, είτε παραπέμπουν σε άλλο λήμμα (σε μία από τις λέξεις από τις οποίες αποτελείται το ακρωνύμιο, είτε (σπανίως) παραθέτουν τις λέξεις από τις οποίες αποτελείται και από τη μετάφρασή του (βλ. CAF: συντομογραφία της ρήτρας «κόστος, ασφάλεια, ναύλος»: coût, assurance, fret).

Εάν πάρουμε ενδεικτικά το ακρωνύμιο « R.I.B. », θα διαπιστώσουμε ότι υφίσταται και στα δύο λεξικά: Στο λεξικό του Π.Μ. υφίσταται ως διακριτό λήμμα, συνοδεύεται από ορισμό και σχόλιο ότι δεν υπάρχει αντίστοιχο ακρωνύμιο στην ελληνική τραπεζική πρακτική. Ορθό εν μέρει, καθώς στην Ελλάδα χρησιμοποιείται (όπως και στη Γαλλία, πλέον) σύστημα ταυτοποίησης τραπεζικού λογαριασμού με βάση το IBAN και το BIC. Αντιθέτως, στο λεξικό της Ν.Β. δεν υπάρχει ως διακριτό λήμμα, αλλά στο λήμμα « relevé » και αποδίδεται ως «αντίγραφο στοιχείων τραπεζικού λογαριασμού».

Από αυτό το παράδειγμα μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η προσέγγιση των δύο λεξικών διαφέρει σε μεγάλο βαθμό όχι μόνο στη στρατηγική επιλογή της θέσης των ακρωνυμίων στο σώμα του λεξικού, αλλά και στον τρόπο που παρατίθενται οι λοιπές πληροφορίες και επεξηγήσεις.

4 Συγκριτική ανάλυση της εσωτερικής δομής των λημμάτων

Έχοντας υπόψη τους περιορισμούς που αναφέραμε ανωτέρω στη σύνταξη ενός δίγλωσσου νομικού λεξικού, η ουσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ δύο δίγλωσσων νομικών λεξικών μπορεί να προκύψει από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η παρουσίαση του σχετικού υλικού.

4.1 Γραμματικές παρατηρήσεις

Ακριβώς μετά την κεφαλή του λήμματος, οι συντάκτες των δύο λεξικών παραθέτουν, όπως συνηθίζεται, πλέον, σε τέτοιου είδους λεξικά γραμματικές παρατηρήσεις. Παρ' όλα αυτά, τα

δύο λεξικά διαφέρουν μεταξύ τους καθώς ο μεν Π.Μ. χρησιμοποιεί γαλλικές συντομογραφίες (όπως αυτές του *Petit Robert*), ενώ η συντακτική ομάδα του λεξικού της Ν.Β. χρησιμοποιεί ελληνικές συντομογραφίες. Σημαντική επίσης διαφορά μεταξύ των δύο λεξικών είναι ότι οι συντάκτες του λεξικού της Ν.Β. στην περίπτωση των ρημάτων προσφέρουν πληροφορίες σχετικές με τη σύνταξη (εάν είναι μεταβατικά ή αμετάβατα), κάτι το οποίο δεν πράττει ο Π.Μ.

4.2 Πληροφορίες σημασιολογικής/πραγματολογικής φύσης

Με τον τίτλο «πληροφορίες σημασιολογικής/πραγματολογικής φύσης» νοούμε το σύνολο των πληροφοριών οι οποίες διευκολύνουν τον χρήστη του λεξικού να αναγνωρίσει τον κλάδο της Νομικής Επιστήμης στον οποίο εντοπίζεται ένας όρος ή μια έκφραση, καθώς και λοιπές πληροφορίες σημασιολογικού και πραγματολογικού περιεχομένου. Αυτές οι πληροφορίες είναι λίαν χρήσιμες στην περίπτωση της νομικής μετάφρασης, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις το φαινόμενο της πολυσημίας είναι ιδιαίτερος έντονο, όπως στις περιπτώσεις των όρων *acte, action, droit, mandat, référé, règlement* κ.ά.

Μελετώντας τα δύο λεξικά διαπιστώνουμε ότι ακολουθούν ως προς αυτό το σημείο δύο διαφορετικές προσεγγίσεις. Ο Π.Μ., επειδή, όπως αναφέραμε ανωτέρω, απευθύνεται σε ένα κοινό που δεν έχει απαραίτητα νομική κατάρτιση κι επειδή προσδίδει στο λεξικό του και παιδαγωγική διάσταση, παραθέτει πιο συστηματικά πληροφορίες για τον κλάδο του δικαίου στον οποίο εντοπίζεται ο όρος ή η έκφραση, καθώς, όποτε το κρίνει σκόπιμο, ορισμό ή άλλες πληροφορίες χρήσιμες για τον χρήστη. Οι πληροφορίες αυτές δίνονται πάντα στη γαλλική γλώσσα, καθώς θεωρεί ότι οι χρήστες του λεξικού του γνωρίζουν πολύ καλά αυτή τη γλώσσα. Αντιθέτως, οι συντάκτες του λεξικού της Ν.Β. σπανίως παραθέτουν ορισμό ή συναφείς πληροφορίες, αλλά παραπέμπουν πιο συστηματικά στον κώδικα στον οποίο εντόπισαν τον όρο ή την έκφραση. Αυτή η επιλογή, οφείλεται κατά τη γνώμη μας στο γεγονός ότι οι συντάκτες του λεξικού θεωρούσαν ότι το αναγνωστικό τους κοινό θα αποτελείται κατά κύριο λόγο από νομικούς, δηλαδή από άτομα τα οποία είναι εξοικειωμένα στη χρήση κωδίκων και γενικότερα κειμένων νομοθεσίας και νομολογίας. Η παραπομπή στην πηγή, κάτι το οποίο δεν πράττει ο Π.Μ., αποτελεί στοιχείο το οποίο τεκμηριώνει ότι οι συντάκτες του λεξικού της Ν.Β. προέβησαν επίσης σε συστηματική αποδελτίωση και εξαγωγή της σχετικής ορολογίας και φρασεολογίας.

4.3 Αποδόσεις

Όπως επισημάναμε ανωτέρω, η απόδοση σε μια άλλη γλώσσα της νομικής ορολογίας και της φρασεολογίας διέπεται από πολλούς περιορισμούς, οφειλόμενους στην ίδια τη φύση της Νομικής Επιστήμης. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη κοινών αποδόσεων σε δίγλωσσα νομικά λεξικά

είναι επομένως αναπόφευκτη. Παρ' όλα αυτά στα δύο λεξικά υπάρχουν ενίοτε σημαντικές διαφορές στις αποδόσεις και στον τρόπο παρουσίασης των όποιων αποδόσεων.

Στο λεξικό της Ν.Β. ακολουθείται η επιλογή της παράθεσης των δυνατών αποδόσεων ενός όρου⁹, όπως συμβαίνει σε πολλά δίγλωσσα νομικά (και όχι μόνο) λεξικά και στη συνέχεια ακολουθούν σύνθετοι όροι και εκφράσεις στα γαλλικά, ακολουθούμενες από την απόδοσή τους στα ελληνικά. Αντιθέτως, ο Π.Μ. αποφεύγει κατά κανόνα την πρακτική της παράθεσης των δυνατών αποδόσεων. Μετά την κεφαλή του λήμματος, τις γραμματικές παρατηρήσεις, τις σημασιολογικές πληροφορίες (κλάδος του δικαίου, ορισμός και λοιπές πληροφορίες) ακολουθούν οι αποδόσεις στα ελληνικά, οι οποίες, ενίοτε, συνοδεύονται από λοιπές πληροφορίες στα ελληνικά. Για παράδειγμα, στο λήμμα «*suspension*» οι συντάκτες του λεξικού της Ν.Β. παραθέτουν τρεις δυνατές αποδόσεις: αναβολή, αναστολή, διακοπή (γαλλΑΚ 2230, 2234 επ.), παύση (δημοσίου υπαλλήλου), συνοδευόμενες από 27 σύνθετους όρους και εκφράσεις με τις αποδόσεις τους. Ο Π.Μ., αντιθέτως, παραθέτει δύο ερμηνεύματα στα γαλλικά, στη συνέχεια αποδόσεις στα ελληνικά συνοδευόμενες από σημασιολογικές και πραγματολογικές πληροφορίες και τέλος 26 σύνθετους όρους και εκφράσεις που συνοδεύονται από αποδόσεις στα ελληνικά και ενίοτε από σημασιολογικές και πραγματολογικές πληροφορίες. Παρότι ο αριθμός των όρων και των εκφράσεων που παραθέτουν τα δύο λεξικά είναι περίπου ο ίδιος, δεν συμπίπτουν αναγκαστικά. Έτσι, στο λεξικό της Ν.Β. λήμμα «*suspension*», υπάρχουν οι ακόλουθες συμφράσεις, οι οποίες δεν υπάρχουν στο λεξικό του Π.Μ.: *suspension du droit de vote*, *suspension des cotations*, *suspension d'un délai*, *suspension d'un fonctionnaire*, *ordonnance de suspension*. Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις, διαφέρουν και οι αποδόσεις (π.χ. *suspension des armes* : ΝΒ = εκχειρία, ΠΜ = ανακωχή όπλων). Από τη μελέτη των παρατιθέμενων αποδόσεων προκύπτει ότι οι συντάκτες των δύο λεξικών ακολούθησαν για τη δόμηση των λημμάτων τους διαφορετικό πρότυπο, το οποίο τήρησαν σε μεγάλο βαθμό.

5 Συμπεράσματα

Από τη συγκριτική μελέτη των δύο λεξικών προκύπτει ότι πρόκειται για δύο λίαν αξιόλογα λεξικά τα οποία άντλησαν ορολογία και εκφράσεις από τις ίδιες λίγο-πολύ πηγές. Παρ' όλα αυτά, από μεθοδολογική άποψη, πρόκειται ουσιαστικά για δύο διαφορετικά λεξικά, καθώς οι συντάκτες των δύο λεξικών υιοθετούν δύο διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, οι

⁹ Από την παράθεση των αποδόσεων δεν προκύπτουν ξεκάθαρα τα κριτήρια βάσει των οποίων έγινε η επιλογή της σειράς των αποδόσεων (συχνότητα χρήσης τους σε νομικά κείμενα, από τη γενική σημασία σε ειδικότερες, κλάδος του δικαίου στον οποίο εντοπίζονται ή βάσει άλλου κριτηρίου).

οποίες αποτελούν απότοκο του διαφορετικού επιστημονικού προφίλ τους και της διαφορετικής επαγγελματικής σταδιοδρομίας τους. Ο μεν Π.Μ. προσδίδει στο λεξικό του παιδαγωγικό χαρακτήρα, καθώς απευθύνεται κυρίως σε εκπαιδευόμενους μεταφραστές νομικών κειμένων, κάτι το οποίο δεν ισχύει στην περίπτωση του λεξικού της Ν.Β., το οποίο απευθύνεται κυρίως σε νομικούς και νομικούς μεταφραστές. Η διαφορετική προσέγγιση αποτυπώνεται στην επιλογή των λημμάτων (της κεφαλής κάθε λήμματος, των σύνθετων όρων και της ειδικής φρασεολογίας) και στην εσωτερική δομή των λημμάτων. Κατά συνέπεια, δεν τίθεται ζήτημα προσβολής δικαιωμάτων δημιουργού κατά το άρθρο 3 της οδηγίας 96/9/ΕΟΚ. Επίσης, κατά τη γνώμη μας, δεν τίθεται ζήτημα προσβολής συγγενικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 7 της ίδιας οδηγίας, για τους λόγους που αναπτύξαμε ανωτέρω.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Cornu G., (1987). *Vocabulaire juridique*, Association Henri Capitant, Paris : Presses Universitaires de France.

Koutsivitis V. (1988), *La traduction juridique. Étude d'un cas : la traduction des textes législatifs des communautés européennes, et en particulier à partir du français vers le grec*. Thèse de doctorat en Linguistique, soutenue en 1988 à l'Université Paris III en partenariat avec l'ESIT, Paris.

Manopoulos P. (1956). *Code civil hellénique, traduction de l'Institut hellénique de droit international et étranger*. Collection de l'Institut français d'Athènes, Série juridique), Athènes : Institut français d'Athènes.

Κανελλοπούλου-Μπότη Μ. (2004). *Νομική προστασία βάσεων δεδομένων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Μιχάλης Πολίτης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Διευθυντής του Εργαστηρίου Νομικής, Οικονομικής, Πολιτικής

και Τεχνικής Μετάφρασης του Ιονίου Πανεπιστημίου

Ηλ-ταχ.: michel.politis@gmail.com